

לב להבין

הבנה ועיון במקרא

גיליון פ"ח

פרשת תרומה

תשפ"ב

על סדר
פרשת השבוע

לב הדברים

ביאורי
מקראות

בני ישראל שיבוא השם לצמצם שכינתו בתוך משכן הבנוי ממעשי ידיהם.

שָׁמֹן לְמָאֹר בְּשָׁמִים לְשָׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים: אֲבָנֵי שֹׁהַם וְאֲבָנֵי מִלֵּאִים לְאַפֹּד וְלַחֹשֶׁן:

יש להבחין בשוני שבא בין הדברים שנמנו למלאכת המשכן. רוב הדברים נכתבו בסתמא - 'וְהָב וְכֹסֶף וְנָחֶשֶׁת, וְתַכְלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעֻזִּים' וכן הלאה. ואילו כאן מתחילה התורה ומונה את מטרותו של כל דבר. 'שָׁמֹן לְמָאֹר בְּשָׁמִים לְשָׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים: אֲבָנֵי שֹׁהַם וְאֲבָנֵי מִלֵּאִים לְאַפֹּד וְלַחֹשֶׁן'. ויש להבין פשרו של דבר.

והנה החילוק ביניהם הוא פשוט - שהרי הדברים הראשונים כזהב וכסף והנחושת - נצרכו לבנייתו של עצם המשכן, ולא הוצרך לפרט בהם. ואילו הדברים המנויים לאחר מכן, לא שימשו לעצם בנייתו של המשכן, אלא לעבודה בו, ועל כן הוצרך להזכיר מטרותו של כל אחד מהם.

אבל היא גופא קשיא, מדוע הזכיר כאן הכתוב דברים שאינם חלק מבניין המשכן, אלא מישך שייכי לעבודתו. ובכלל נצטרך להבין - אם אכן הזכיר הכתוב צרכי העבודה, מדוע לא מנה גם את כבשי התמיד ואת לחם הפנים, וגם ביחס לבגדי הכהונה, הזכיר רק את אבני המילואים שנזקקו לאפוד ולחושן.

אבל האמת היא שישנם דברים שנקבעו כחלק מהעמדת המשכן על תקנו ומכונו. כגון שמן המשחה, שנועד למשוח ולהכשיר את כל כלי הקודש ואת אהרן ובניו, ועל כן ראוי להימנות כאן, בעת הנדבה להקמת המשכן, ולא בפרשיות העוסקות בהעמדת עבודתו.

וַיֹּדְבֶר יי אֵל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דִּבֶּר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבֹ תִקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי: וְזֹאת תְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֲתָם זָהָב וְכֹסֶף וְנָחֶשֶׁת:

יש להבחין בצורה שבה נכתב על תרומת המשכן - שבתחילה נצטוו על תרומת השם בסתמא, ולא פורט איזה תרומה, ורק אחר כך פורט 'וְזֹאת תְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֲתָם' - איזה נדבה לקחת מאיתם.

ומשמעות העניין, שלא היה אספו כאן נדבה לפי הצורך והעניין, שכל אחד נדרש להשלים את החסר למלאכת בית השם, אלא אדרבא - יסודו של המשכן שהיה מנדבת ליבו של כל איש ישראל - שרצה להביא להשם את כל אשר לו, ונאמר 'וְזֹאת תְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֲתָם' בתורת מיעוט - רק זו ולא אחרת.

ואכן - כך גם התקיים בפועל, בעת נדבת העם למלאכת בית השם: 'וַיֹּאמְרוּ אֵל מֹשֶׁה לֵאמֹר מִרְבִּים הָעָם לְהָבִיא מִדֵּי הָעֶבֶד לְמִלָּאָה אֲשֶׁר צִוָּה יי לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ: וַיֵּצֵאוּ מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמִחְנֶה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אֵל יַעֲשׂוּ עוֹד מִלָּאָה לְתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּפְּלֵא הָעָם מִהָבִיא'. ולפי האמור יבואר שאין כאן סתם סיפור דברים במעלתן של ישראל, אלא יש בכך בכדי להעמיד את כל עניין נדבת המשכן שהתקיימה בשלימות - כאשר נצטוו - שלא יהיה כאן נדבה בתורת השלמת חסר, כמו שמציין הכתוב מיד 'וְהַמִּלָּאָה הִיְתָה דָּיִם לְכָל הַמִּלָּאָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהוֹתֵר', אלא נדבת לב מאת החפצים להביא להשם את כל אשר להם.

ובעומק - יש בכדי להעמיד את כל היחס למשכן, שאין יסודו מחמת שחלילה נזקק הקב"ה לאיזה דבר מברואיו, אלא אדרבא - כל כולו אינו משמש אלא כאופן שבו יזכו

וכן אבני המילואים הוזכרו כאן באשר כל משמעותו של משכן זה הוא להיות מקום עבודתם של ישראל לפניו. וחלק מצורת הבית הוא שימנו ישראל כהן גדול אשר הוא יהיה שליחם להיות מופקד על בית השם, ולכפר עליהם תמיד. ועל כן הוזכרו כאן אבנים אלו, אשר עליהם נחקקו לזכרון שמות בני ישראל, להורות כי הוא נושא את זכרונם לטובה תמיד לפני השם.

יוצאים מן הכלל הם השמן למאור, ובשמים לקטורת הסמים. שדברים אלו משמשים בב' פנים. ראשית הם חלק מצורת העמדת המשכן, שכך ראוי להיות בו כדרך טרקליני המלכים – מנורה לאורה וקטורת לבשם, ועל כן נמנו כאן בעת נדבת העמדת המשכן. ומעבר לזאת, יש בהם עבודה דבר יום ביומו, להעלות נר תמיד ולהקטיר הקטורת לפניו.

ובס"ד נמצאו הדברים מפורשים כאן ב'דעת זקנים' על אתר – 'תימה שכל הפרשה בצרכי בנין חוץ מפסוק זה שהוא צורך שלחן גבוה ואינו אומר חטים ללחם הפנים וכבשים לתמידין ועצים למערכה. וי"ל – ששלשת צורך בנין הן שמן המשחה שבו נמשחו ונתקדשו כל כלי המשכן וקטרת נמי שכן דרך מלכים שמבשמים להם הבית קודם שיכנסו לתוכה וכ"ש לפני מ"ה הקדוש ברוך הוא וכן מצינו שעל ידי הקטרת שכינה נראית דכתיב וכסה ענן הקטרת וכתיב כי בענן אראה. ושמן למאור שכן דרך המלכים להדליק נר לפניהם קודם שיכנסו לבית ואף על גב דלאו לאורה הוא צריך מ"מ הוא כבוד של מעלה'.

וזה מה שיבאר מה שמצינו בהם שלמרות שציווה הכתוב

כאן על נדבתם מאת בני ישראל, חוזר ונכפל הציווי על לקיחתם מאת העם. שמן למאור – בפרשת תצווה – וְאֵתָה תִּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלָיָה שֶׁמֶן זַיִת זָה כֶּתִית לְמָאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד'. ואילו בשמים לקטורת הסמים – בריש כי תשא – 'וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה קַח לָךְ סָמִים'. והדבר מפליא ביותר, לאיזה צורך חזר הכתוב ומנה את פקודת לקיחתם.

אבל לפי האמור יבואר שחזרו ונצטוו על נדבת השמן למאור והסמים לקטורת, כיוון שיש בהם ב' פנים, גם בנין הבית וגם חלק מעבודתם של ישראל לפניו. ומה נפלא לראות את החילוק בשמותם, שכאן נכתב בסתמא 'שמן למאור', ואילו שם נאמר 'שמן זית זך כתית למאור', והוזכר דרך ואופן עשייתו. והחילוק ברור – בנדבת המשכן הוזכרה כל תכליתו של השמן לשמש לאורה, ואילו בפרשת תצווה נכתב כאופן עבודת ישראל לפני השם, אשר לצורך כך נדרש שהשמן יהיה כתית זך, שיהיה ראוי להעלותו לפני השם.

וכן הוא הדבר בעניין הקטורת, שכאן כינתה התורה את סממני הקטורת בשם 'בשמים', ושם בשם 'סמים'. וכבר נתקשו כאן המפרשים בזה (עי' אב"ע ורמב"ן). אבל לפי האמור יבואר היטב – ש'בשמים' הוא על שם התוצאה – שיהיה הבית מבושם בעשן הקטורת, ו'סמים' הוא על שם דרך רקיחתם. והן הן הדברים, שכאן דיברה תורה על צורת מבנה הבית – ואילו שם – על עבודתם של ישראל.

ועוד חזון למועד להרחיב בזה בעז"ה – בעניין ייחודיותם של ב' עבודות נשגבות אלו, והאופן בהם הן משתלבות אלו באלו בעבודת הקודש דבר יום ביומו.

ענין
בפרשה

לב לדעת

'זמן כפרה לכל תולדתם' – מחזור הלבנה כהגדרת מקומו של האדם בעולם

מצויים אנו בעיצומו של 'חודש העיבור', שנצטוו ישראל להוסיף לשנת הלבנה, כדי שלא תאחר את שנת החמה. וכל כך למה, כדי לקיים את מועדי השם במועד, ולקרוא אותם בעונתם – הפסח בעונת האביב, השבועות בעת הקציר והסוכות בזמן האסיף. וכאן יש לשאול, שלכאורה יש בכך סתירה גדולה – שהרי עם ישראל מונה ימיו וחודשיו פי הלבנה, אך המועדים עצמם נקבעו לפי השפעת החמה, ולצורך כך נצטוונו לעבר את שנת הלבנה שתהא עולה ותואמת עם שנת החמה, והמועדים יחולו בעונתם. והנה אחד הימים שלא נודע מהותם ותכליתם – הוא יומו של ראש החודש, שרב הנסתר בו על הגלוי. יום זה נקבע ביום שבו הלבנה חוזרת ומתחדשת, אחר שהלכה ונתמעטה עד שנסתרה לגמרי. וכיום שחזרה להיראות לעינינו הוא היום שבו אנו מכריזין על ראש החודש, ועל פיו ייקבעו המועדים והשנים. ויש להבין, מה יש בכך מעבר לקביעת ידיעה בעלמא, ומדוע נקבעה כמצווה מיוחדת בתורה. ולא זו בלבד, אלא שקידוש החודש היא המצווה הראשונה שנצטוו ישראל, ועל פיו נקבע כל החגים והמועדים. ולכאורה לא מובן – מה לנו ולאותה הלבנה, ומדוע כל יחס עבודתנו נקבע לפי חידושה או מיעוטה.

ומלבד שנצטרך להבין מהו משמעות המאורע בהתחדשות הלבנה, יקשה עלינו הסתירה שבאה מיניה וביה – מחד הוא יום שנקבע למועד ולשמחה, ואף נוהגים לקרוא בו את הלל. ומאידך, מצינו בו שהוא יום כפרה, כמו שנאמר 'ראשי חדשים לעמך נתת, זמן כפרה לכל תולדותם'.

בעניין זה מצינו דברים סתומים וחתומים בחז"ל, 'רבי שמעון בן פזי רמי כתיב 'ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים' וכתב 'את המאור הגדול ואת המאור הקטן'. אמרה ירח לפני הקב"ה: 'רבש"ע אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד'. אמר לה: 'לכי ומעטי את עצמך'. אמרה לפניו: 'רבש"ע הואיל ואמרתי לפניך דבר הגון אמעית את עצמי... חזייה דלא קא מיתבא דעתה אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח והיינו דאמר ר"ש בן לקיש מה נשתנה שעיר של ראש חדש שנאמר בו {במדבר כח-יא} לה' אמר הקב"ה שעיר זה יהא כפרה על שמיעטתי את הירח". ודברים אלו לכאורה קשים להולמן, ובוודאי של נוכל לקבלם כפשוטן, מלבד הסתירה הפשוטה – עבור מי הכפרה, שהרי בתפילה אנו אומרים 'כפרה לכל תולדותם... לכפר בעדם'.

והנה השאלה הגדולה האמורה לפעם בקרבו של האדם ולא לתת לו מנוח – היא אחר וברא השם את העולם בכדי להיטיב לברואיו, מדוע ולמה ברא את האדם בצורה שיש לו צרכים וחסרונות רבים כל כך, וכל קיומו והצלחתו בזה העולם מותנה ועומד בתנאים רבים המצטרפים לזה. החל מקיומו הגשמי וחוסנו הפיזי, ועד לצרכיו הנפשיים. ולכאורה לו חפץ השם להיטיב לאדם, היה בורא אותו מלכתחילה במצבו השלם והמתקן, כאשר הוא לא חסר דבר.

והאמת היא – שלו היה אכן נברא כך, לא היה משמעות לחייו ולכל מה שמקבל – בהיותו תלוי מוכרח ונוקק. ורק לאחר שהוא עצמו עמל להשלים חסרונותיו, זוכה לקבל וליהנות מפירות עמלו.

והמתבונן יראה שזהו העומק במה שאירע עם המאורות הגדולים, שנקבעו לבני האדם להיות להם לאותו למועדים ולשנים. גם בתחילה הייתה הלבנה 'מקבלת', אך היא נבראה בצורה שתקבל בשלימות את אור החמה.

ואז הגיעה ואמרה לפניו – 'אין שני מלכים משמשים בכתר אחד'. כל משמעותו של מלך הוא בהיותו אחד ויחיד, ואם נראה לעין שיש ב' מלכים, אין שום משמעות למלכותו. וזהו שאמרה – כל עוד שהיא תקבל את אור החמה בשלימות, לא ניכר מי הנותן ומי המקבל. ובנמשל – לו יהיה האדם בלא שום חיסרון, לא תתגלה בכך מלכות השם.

ומעבר לכך – אין משמעות לקיומה של הלבנה ולא ניכר בכך ייחודיותה ותפקידה, להיות כמקבלת את אור החמה – כל עוד אורה שווה ממש לחמה, ולא ניכר מיהו הנותן ומיהו המקבל. ועל כך אמר לה הקב"ה 'לכי ומעטי את עצמך' – ואזי יהיה ניכר הדבר. אבל אחר שמיעטה את עצמה, סירבה להשלים עם מצבה ובאה בטרוניה לפניו 'לפי שאמרתי דבר הגון עלי למעט את עצמי'.

והנה לא נתבאר מה הייתה חפצה של הלבנה, ומה רצתה שיתרחש בעקבות טענתה. ורגילים להבין שרצתה שהחמה זאת שתתמעט, אך איזה צדק יש בכך, ומדוע שתעשה זאת. וגם מה נועיל במצב שכזה, שהרי סוף סוף היא, כמקבלת, גם אורה ימעט בהתאם.

ומה שעולה מהדברים, שהלבנה טענה 'אין ב' מלכים משמשים בכתר אחד'. ומטרתה הייתה שהחמה תצמצם את אור השפעתה אליה, וכך יהיה ניכר מי המלך ולמי הכתר. אבל מה שקרה לבסוף הוא שאמר לה הקב"ה 'לכי ומעטי את עצמך' – היינו שאין החיסרון מצד החמה, אלא מצד היותך כלי קיבול, שאין את ראויה להיות כלי קיבול בשלימות לאור החמה. ודבר זה התקשתה הלבנה לקבל – שאין החיסרון מחמת הארת החמה, אלא מחמת היותה בעצמה מעוטה וחסורה מלקבל את אור החמה בשלימות.

והנה המתבונן יראה שאכן – אותו התהליך שעבר על הירח, עבר גם על האדם. שהרי בפסוק נכתב 'וַיִּכְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצִלְמוֹ, בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם'. וכבר בקריאה הפשוטה יש כאן סתירה מיניה וביה. שהרי בתחילה אמר 'בצלם אלהים ברא אותו', ולאחר מכן אמר 'זכר ונקבה ברא אותם'. ובעומק – יש כאן סתירה מהותית הרבה יותר. שהרי 'זכר' ככל מקום מייצג את המשפיע והנותן. ואילו 'נקבה' היא המקבלת, ובתחילה נכתב שנברא האדם כ'זכר', ורק בהמשך נוסף בו גם בחינה זו של 'נקבה'.

אבל האמת – שכאן עבר האדם את אותו התהליך שעברה הלבנה בשעתו. בתחילה נברא האדם בשלימותו 'בצלם אלוהים ברא אותו'. ומיד צצה התביעה של 'אין שני מלכים משתמשים בכתר אחד' – ועל כן נבראה גם הנקיבה עימו. ובעצם, אז נבראה באדם תכונה זו – של היותו תלוי ומקבל.

והדברים מתוארים ביתר הרחבה בהמשך, כאשר פורט הכתוב את תולדות השמים והארץ בהיבראם, נכתב שתחילה יצר את האדם. ואזי אמר ה': 'לא טוב היות האדם לבדו אֶעֱשֶׂה לוֹ עֶזְרָא כְּנֶגְדּוֹ' - וכמו שגילו לנו חז"ל - 'שלא יאמרו שתי רשויות הן הקדוש ברוך הוא יחיד בעליונים ואין לו זוג, וזה יחיד בתחתונים ואין לו זוג'. ובאמת מצינו שבשעה שנברא האדם טעו בו המלאכים, וביקשו לומר לפניו קדוש. ועל כן היה צורך לברוא בו גם את האשה, המבטאת את היות האדם גם מקבל ותלוי.

וכמו הלבנה בשעתו - הסיבה שהאדם נברא תחילה במצבו השלם, ורק לאחר מכן התמעט, שלא יהיה לחשוב שיד השם תקצר מלבראו במצב שלימותו. היינו שהתביעה שראוי הוא להתמעט - צריכה להגיע ממנו עצמו. ורק לאחר שישלים משימתו יזכה לחזור למצבו העליון - ביום יהיה אור הלבנה כאור החמה, ואזי יהיה הוא עצמו בעל הטוב ההוא ולא יזדקק לשום דבר.

נמצא שלמדנו מסדר הדברים שיעור גדול זה - שאין המיעוט מצד איזה הגבלה חלילה בהארתו יתברך אליו, אלא מצד מיעוט האדם מהיות ראוי להיות כלי קיבול לקבל את האור הגדול. וזהו תפקידו של האדם בעולם, להעלות ולרומם את עפריות חמרו להיות מוכן לקבל את אורו יתברך.

וזהו משמעות המאורע במולד הלבנה - שהוא בעצם תחילת קבלת ההארה של הלבנה מהחמה. אחר שהגיעה לשיא מיעוטה מבינה הלבנה כי לית לה מגרמה ולא מידי, וכל כולה אינה אלא כלי לקבל את אור החמה - ואזי זוכה להתחדש ולהיולד מחדש.

וזהו יסוד עבודתם של ישראל - להכיר בכך שכל אשר להם מהשם הוא, וכדי לזכות ולקבל מאיתו עליהם לתקן את עצמם ואת העולם, ולהיות ראויים ליאור באור טובו. אומות העולם סבורים שהעולם מלא חסרונות ופגמים, שעל האדם לעמול ולתקנם. ואילו אנו יודעים את האמת - שיד השם לא תקצר מלברא את העולם בשלימות וללא כל חסרון, אלא בנו ובעולם, אנו אלו שנבראנו עטויי חומר - שעלינו לזכור ולהעלות עימו את העולם כולו, שיהיה ראוי לקבל את השפעת טובו יתברך.

והעמדת היחס הזו חוזרת על עצמה בכל ראש חודש. הכפרה של השעיר הוא על כך שהלבנה לא הבינה מדוע עליה למעט את עצמה. לא שחלילה היה כאן חוסר צדק, אלא שהיא במיעוט השגתה לא הבינה זאת. ועל כך אנו מביאים שער חטאת שאנו סוברים שהוא כביכול להשם, אבל באמת הוא בא לכפר עלינו - לקבוע את היחס הנכון ולמלא את חסרונותינו אנו בכדי שלנוכל להיות ראויים לקבל את אור החמה בשלימות.

ראש חודש הוא הזמן בו מתחיל מעגל חדש של קבלה מהקדוש ברוך הוא. הזמן בו הלבנה נולדת מחדש לאחר החטא, ומסתגלת למצבה החדש, ועל כן יש בו גם זיכרון וגם כפרה. ככל שאנו מכירים במצבינו האמיתי, ומוכנים לבוא ולמלא חסרונותינו, כך נהיה ראויים להיות כלי קיבול להכיל את האור הגדול.

ועל כן גם נהגו לקרוא בו את ההלל. לא 'הלל הגדול' - שמבטא את השלימות בבריאה, אלא דווקא 'הלל המצרי', שמי שמעיין בתוכנו מוצא שכל כולו נע בין השבר לתקווה, ובין החיסרון למילוי, וכל כולו בא להעמיד את הניגוד בין 'אבל מאסו הבונים' ל-'היתה לראש פינה' בין 'אודך כי עניתני' - ל'ותהי לי לישועה'. 'מן המצר קראתי י-ה' ל-'ענני במרחב י-ה'. והוא מסתיים בבקשה ובתחינה מחד - 'אנא השם הושיעה נא' ומאידך - 'אנא השם הצליחה נא'.

לא לחינם סוד העיבור הוא הסוד הגדול של עם ישראל. 'כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים'. אומות העולם מונים לחמה, כי אינם מוכנים לקבל מציאות של חיסרון בהם או בעולם. אך עם ישראל אוצר בקרבו את הסוד הגדול, בדבר משמעות ותכלית העולם - על כל הצלחותיו אף גם תלאותיו. אבל כאן צריכים אנו לידע שעם כל זאת שאנו מונים ללבנה - אנו לא מונים לה בעצמה, אלא לפי תחילת קבלתה מהחמה. אנו לא מקדשים את העיסוק בחיסרון הפגם והחושך, אלא אדרבא - מונים לזמן שבו היא מכירה במקומה וזוכה להיולד מחדש. ועל כך יעיד חודש העיבור - שכל כולו אינו בא אלא להעמיד את היחס הנכון - שאין הלבנה קובעת מגין לעצמה, אלא כל ייעודה הוא להעמיד את עצמה כמקבלת מהחמה.

ולכל עניין זה ייחסו משמעות כבירה עד כדי שנתקנה ברכה מיוחדת לרואה לבנה בחידושה, ומעמד זה מוגדר כ'הקבלת פני אבינו שבשמים'. ובברכה זו מוזכר בתמצית את כל אשר שנדברנו בעניינה: 'פועל אמת שפועלתו אמת, וללבנה אמר שתתחדש, עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש כמותה, ולפאר ליוצרים על שם כבוד מלכותו'.

ומי ייתן שבקרב חזק ימלא משאלתנו: 'ויהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי למלאת פגימת הלבנה ולא יהיה בה שום מעוט. ויהי אור הלבנה כאור החמה וכאור שבעת ימי בראשית כמו שהיתה קודם מעוטה. שנאמר את שני המאורות הגדולים: ויתקיים בנו מקרא שכתוב ובקשו את יי אלהיהם ואת דויד מלכם. אמן.